

Raamatukogu on ülikooli süda

Jaanika Anderson

Tartu Ülikooli raamatukogu direktor

Tartu Ülikooli raamatukogu viimase aastaraamatu ilmumisest on möödunud kaks aastat ja ei saa öelda, et need möödusid märkamatult. 2024. ja 2025. aastasse mahtus nii planeeritu elluviimist kui ka suuna seadmist järgmisteks aastateks. Saime kaasa rääkida Tartu Ülikooli uue arengukava koostamises ja alustasime raamatukogu arengukava koostamist, pidades silmas, et ülikooli asutusena on ka meil oluline roll ülikooli eesmärkide täitmisel. Raamatukogu on ülikooli süda: see on kõikide valdkondade kohtumispunkt, koht, kust akadeemiline pere leiab tuge oma eesmärkide täitmiseks ja võimalusi väljakutsete lahendamiseks, aga ka suhete loomiseks ja hoidmiseks.

Raamatukogu peamine roll on hankida õppe- ja teadustööks vajalikke publikatsioone, nii elektroonilisi ressursse kui ka paberandjal teavikuid. Raamatukogu on mitmeski mõttes teadmiste vahendaja, sest peale informatsioonile ligipääsu võimaldamise õpetame me seda ka leidma, hindama ja kasutama. Raamatukogu teeb digiteerimisega kättesaadavaks allikaid, mida uurida ja tõlgendada, et mõista Eesti ja teadusloo rolli maailmas. Raamatukogu seisab hea avatud teaduse printsiipide eest, pakkudes mitmesuguseid teenuseid, et teadustulemused oleksid kättesaadavad ja tooksid kasu võimalikult suurele osale ühiskonnast. Raamatukogu on turvaline paik, kus on hea õppida, töötada ja saada osa arvukatest näitustest või suhelda kaaslastega. Iga raamatukogu unistus on olla oma kasutaja jaoks olemas sel viisil ja sel ajal, mil ta seda vajab.

Raamatukogu hoolib

Kuigi laenutuste arv ei ole viimastel aastatel kasvanud, on suurenenud raamatukogu külastuste hulk. Ülikooli raamatukogu on oluline õppimise ja koosõppimise paik, kuhu saab põgeneda maailma ja mitmesuguste segajate eest, sinne keskkond aitab leida jõudu enesedistsipliiniks. Et raamatukogu keskkond oleks kasutajatele mugav ja meie teenused vastaksid kasutajate ootustele, oleme küsinud neilt arvamust ja tagasisidet. Uuendused ja muudatused ei pea lähtuma raamatukogu soovist, vaid meie kasutajate vajadustest. Selle teadasaamiseks oleme teinud mitmesuguseid küsitlusi ja uuringuid, millest mahukaimad olid kvaliteediuring UtlibQual2024 ja majandusteaduskonna tudengite läbiviidud fookusgruppiintervjuud.

Raamatukogult oodatakse vaikseid ja mõnusaid õppimiskohti, võimalust koostöiste ülesannete täitmiseks, einestamiseks ja seadmete laadimiseks, aga ka lõõgastumiseks ja sõpradega suhtlemiseks. Tähtsusetu pole ka mugav ja kiire teavikute laenutamise ja tagastamise võimalus ning informatsiooni leidmine. Oleme seadnud eesmärgiks uuendada järk-järgult raamatukogu keskkonda. 2024. aastal sisustasime mugava fuajee, millest on saanud ootamis- ja kohtumispaik, ning 2025. aastal said tudengid kaasaegse sisustusega söögitoa. Moodustasime raamatukogu struktuuris kultuurikeskkonna osakonna, kelle ülesandeks on järjepidevalt arendada kasutajamugavust, näitusekeskkonda ja konverentsikeskuse teenuseid.

Jaanika Andreson raamatukogu 223. aastapäeval

Tuleb tõdeda, et meie raamatukogu ei erine teistest akadeemilistest raamatukogudest – füüsiline ruum ei ole kaotanud oma tähtsust, hoolimata üha kasvavatest elektroonilistest ressurssidest. Pigem selle roll isegi kasvab, aidates kaasa kuuluvustunde tekkimisele ja ehk ka üksinduse leevendamisele. Seetõttu on raamatukogu keskkonna järjepidev uuendamine loomulik ja vältimatu protsess, mis pakub nii põnevust kui nõuab ka nutikust, et olemasolevate võimaluste piires leida parimaid lahendusi.

Raamatukogu uurib, kirjutab ja näitab

Ülikooli raamatukogu on koht, kus säilitatakse Eesti ajalugu, teadus- ja kultuurilugu, aga ka teadlaste elulugusid ja meie oma rahva lugu, mis on osa Euroopa loost. See, mida me kogume ja säilitame, peab olema võimalikult hästi leitav ja kasutatav. Seda eesmärki on aidanud täita kogude järjepidev digiteerimine, et tagada kunstikogule, arhiivkogule ja ka teadustöödele juurdepääs mistahes maailma nurgast. Tartu Ülikooli 400. aastapäev on juba

käega katsuda ning raamatukogu fookuses on tekitada huvi meie oma loo uurimise vastu ja toetada uurijaid.

Digiteerimine pole siiski ainus võimalus kogusid nähtavaks teha, vaid neid tuleb ka publitseerida raamatutes, artiklites ja muul viisil. Oluline roll raamatukogu kogude tutvustamisel on uurivatel ja kirjutavatel raamatukogutöötajatel. 2024. aasta sügisel sai kaante vahele põhjalikul uurimistööl tuginev raamatukogu ajalugu. Malle Ermel pälvis raamatu „Tartu Ülikooli raamatukogu 220“ eest Friedrich Puksoo preemia ja Eesti ajalookirjanduse aastapreemia. Iga aastanumbri möödumisega kasvab raamatukogu ajalookiht – sellele mahukale väljaandele saavad tugineda juba järgmised uurijad.

Raamatukogu käsikirjade, haruldaste raamatute ja kunstikogu pakub samuti ammendamatuid võimalusi. Moonika Teemus, Malle Ermel, Janika Päll ja Mare Rand panid 2020. aastal toimunud näituse põhjal kokku väljaande „Tartu klassik Karl Morgenstern 1770–1852: näituse kataloog“, mis on küll pigem raamatukogu esimese direktori Karl Morgensterni elulooraamat läbi temaga seotud kogude prisma.

Uurimistööd vajavad ka meie oma kogude põhjal koostatavad näitused. 2024. aastal oli eksponeeritud Meelis Friedenthali ja Kurmo Konsa kureeritud näitus „Alkeemia: kõigi asjade ristumispunkt“. See tutvustas põnevaid allikaid, mis avavad alkeemia salapärase ja sügava maailma väravad.

Eesti raamatu 500. aastapäeva tähistamise teema-aasta avapäeval avasime näituse „Õpetusest võrsub iva. Eestikeelsest loengukonspektist kõrgkooliõpikuni“. Eri teadusvaldkondi koondav näitus kajastab eestikeelse õppevara kujunemist alates varastest käsikirjalistest konspektidest ja esimestest kõrgkooliõpikutest kuni nüüdisaja akadeemilise õppekirjanduseni. See näitus oli koostööprojekt, milles osales peale raamatukogu töötajate kümneid õppejõude. Lisaks avaldasid raamatukogu töötajad terve rea samateemalisi artikleid ajakirjas Horisont.

Selle põhjaliku näituse eest pälvis näitusemeeskond Tartu Ülikooli 2025. aasta keeleteo auhinna. See on suur tunnustus põhjaliku ja süsteemse töö eest.

Raamatukogu töötajate jaoks on tähtis ka akadeemiline areng, millest annavad tunnistust aastatel 2024–2025 kaitstud kaks doktoritööd. Raamatukogu arendusdirektor Liisi Lembinen uuris, kuidas sünnivad akadeemiliste raamatukogude juhtide juhtimisotsused pikaajalistes strateegilistes küsimustes, milline on innovatsiooniga seotud otsustamisprotsess ja kuidas juhid võtavad vastu otsuseid kriisiolukordades. Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna raamatukoguhoidja Kaspar Kolgi doktoritöö kaitsmine sobitus hästi aastasse, mil tähistasime eesti raamatu 500. aastapäeva. Ta uuris raamatukultuuri Eestis 15. sajandi keskpaigast kuni 16. sajandi keskpaigani, ajal, mil trükiraamat muutis ideede ja teadmiste levikut kogu Euroopas.

Uudishimulik, uuriv ja publitseeriv raamatukogutöötaja on kingitus. Olgu kogude tutvustamise vorm milline tahes – näitus, teadusartikkel või vahva kokkuvõtte raamatukogu uudiskirjas, mille esimene number ilmus 2025. aasta lõpus –, toob see ajaloolised kogud uurijaile lähemale ja teeb võimalikele kasutajaile paremini leitavaks.

Raamatukogu teeb koostööd

Hästi on tuntud ütlus „Kui tahad minna kiiresti, mine üksi, kui tahad minna kaugemale, mine koos“. Koostegemine avab uusi perspektiive, inspireerib ja aitab luua suhteid. Seetõttu on raamatukogu elanud rütmis, milles ühe koostööprojekti lõppedes teine algab. 2024. aastal tõmbasime joone alla rahvusvahelisele projektile LibOCS, mille eesmärk oli tõsta teadusraamatukogude teadlikkust harrastusteadusest. 2025. aastal startisime projektiga CAELUM, mis peaks parandama raamatukogude kriisidele reageerimise võimekust ja oskusi pakkuda eri tüüpi kriisides tugiteenuseid.

Eesti raamatu aasta pakkus samuti põnevaid koostööpäevi. Raamatukogu sai võimaluse osaleda

raamatuaasta piduliku avasündmuse korraldamises 30. jaanuaril 2025 raamatukogu konverentsikeskuses, kus avakõne pidas raamatuaasta patroon, Eesti Vabariigi president Alar Karis. Sellesse päeva mahtus väga mitmesugust tegevust ja kohtumisi – maja pulbitses kokkuhoidvatest ja rõõmsatest inimestest, kellele läheb korda meie oma eesti raamat, selle jätkuv olemasolu ja lugemine. Ülevaate eesti raamatu minevikust, olevikust ja tulevikust andis sel päeval hästi läbimõeldud konverents, mille idee sünni juures oli toonane raamatukogu direktor Krista Aru. Konverentsi korraldasid kogude arenduse osakonna juhataja Kristhel Haak ja raamatukoguhoidja Marianne Marlene Tiik koostöös usuteaduskonna professori Urmas Nõmmiku ja kaasprofessor Priit Rohtmet-saga. Sellest kujunes sündmus, kus eesti raamatu lugu tutvustasid kirjanikud, tõlkijad ja teadlased ning käsitletav teemadering ulatus piiblist ja nõia-sõnadest kuni tänapäevase teaduskirjanduseni.

Ülikooli raamatukogust sai ka partner Eesti Kirjan-dusmuuseumile ja Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudile üleriigilises lugemisuuringus, mida koordineeris Eesti Rahvusraamatukogu. Selle uuringu tulemusi, mis annavad ülevaate lugemisest ja seda soodustavatest teguritest, tutvustatakse eesti raamatu aasta lõpukonverentsil 2026. aastal. Muu hulgas andis see uuring põhjust arutleda raamatukogutöötaja tulevikuoskuste üle.

Raamatukogu vaatab tulevikku

Raamatukogule on oluline iga ülikoolipere liige. Püüame kogu hingest, et luua tingimused, mis võimaldavad igaühel tegeleda sellega, mis on tema roll Tartu Ülikoolis: õppida, milleks on vaja sobivat ruumi; teha teadustööd, milleks on vaja ligipääsu teaduskirjandusele ja hallata andmeid; õpetada, milleks on vaja õppekirjandust; publitseerida, milleks on vaja leida avatud juurdepääsuga avaldamiskohti; korraldada konverentse jpm. Kogu maailm meie ümber muutub pöörase kiirusega.

Raamatukogu pole enam üksnes koht, kus üle leti ulatatakse laenutatavaid ja tagastatavaid raamatu-d, vaid ootused raamatukogutöötajale on muutunud oluliselt mitmekesisemaks. Mitte ainult meie, vaid kõik raamatukogud peavad investeerima personali arendamisse, et jääda kiiresti muutuvast tehnoloogilises maailmas ja akadeemilises keskkonnas tõhusaks. Ülikoolide raamatukogudesse on lisandunud uudsete rollidega töötajad, nagu andmehaldurid, tehisintellekti kirjaoskuse kooli-tajad, avatud teaduse teenuste koordinaatorid ja infopädevuse spetsialistid. Ka meie teeme plaane, kuidas rakendada oma töös tehisaru, et ladusamalt teha seda, milleks oleks vaja arvukalt töökäsi, ja kavandame, kuidas suunata tudengeid tehisaru tööriistu kasutama tulemuslikult ja eetilisel ka õppe- ja teadustöös.

Raamatukogul on oluline koht teadussuhtluse ümberkujundamisel jätkusuutlikkuse, võrdsuse ja läbipaistvuse suunas. Meile on tähtsad avatud teadusega seotud teemad: oleme keskendunud andmehalduse küsimustele ja avatud juurdepääsuga publitseerimisele. Selles valdkonnas tõhusamalt tegutsemiseks oleme saanud toetust ka ülikooli arengufondist. Puudust tunneme avatud teaduse poliitikast, mis aitaks tegevussuundi ja -viise paremini paika panna.

2025. aastal alustasime uue arengukava koostamist, kaasates kogu raamatukogu kollektiivi põhjalikuks eeltööks. Määrasime kindlaks eesmärgid, mille suunas tahame liikuda. Selles, kuidas me viie aasta jooksul neid saavutada jõuame, on roll meil kõikidel – raamatukogu nutikatel, hoolivatel, uudis-himulikel ja töökatel inimestel.

Kõnekapsel audio- ja videokõnede tarvis raamatukogu 2. korrusel. Foto: Jassu Hertsmann